

JAK WSPIERAĆ ROZWÓJ
PRZEDSZKOLAKA?

Zaburzenia procesów poznawczych u dzieci w wieku przedszkolnym

FORUM

Spis treści

Zaburzenia procesów poznawczych	5
1. Klasyfikacja procesów poznawczych	5
1.1. Elementarne procesy poznawcze	5
Percepcja	5
Uwaga	5
Pamięć	7
1.2. Złożone procesy poznawcze	8
Myślenie	8
Język	9
Kontrola poznawcza i funkcje wykonawcze	9
Funkcje ekspresyjne	10
2. Charakterystyka procesów poznawczych dziecka w wieku przedszkolnym	11
3. Zaburzenia funkcji poznawczych u dzieci	13
4. Problemy z koncentracją uwagi u dzieci	15
5. Przykładowe zabawy aktywizujące pracę mózgu poprzez ćwiczenia usprawniające pamięć i koncentrację uwagi	16
6. Opóźnienie wybranych funkcji poznawczych u dzieci – objawy oraz wskazówki do pracy według Angeliki Ciechanowicz	18
6.1. Zaburzenia rozwoju ruchowego	18
6.2. Zaburzenia analizy i syntezy słuchowej	19
6.3. Zaburzenia analizy i syntezy wzrokowej	20
6.4. Zaburzenia orientacji przestrzennej	22
7. Literatura	23
8. Scenariusze zajęć dla dzieci 3–4-letnich	24
8.1. Kształtowanie percepcji wzrokowej	24
Scenariusz zajęć „Skaczące piłeczki”	24
Scenariusz zajęć „Figury w kolorach tęczy”	28
8.2. Kształtowanie percepcji słuchowej	31
Scenariusz zajęć „Leśna szkoła tańca”	31
9. Scenariusze zajęć dla dzieci 4-letnich	35
9.1. Kształtowanie percepcji czuciowej	35
Scenariusz zajęć „Co potrafią moje dłonie?”	35
10. Scenariusze zajęć dla dzieci 5–6-letnich	39
10.1. Ćwiczenie mowy i myślenia	39
Scenariusz zajęć „Droga listu” – historyjka obrazkowa	39
Scenariusz zajęć „Przygoda na łące” – układanie historyki obrazkowej	43
10.2. Kształtowanie uwagi, koncentracji, pamięci	47
Scenariusz zajęć „Tajemnice zamku”	47
Scenariusz zajęć „Przyjęcie urodzinowe”	51

Zaburzenia procesów poznawczych

Już od pierwszych chwil życia człowiek dąży do poznawania otaczającej go rzeczywistości. Dzięki procesom poznawczym zachodzącym w naszym umyśle mamy możliwość odbierania informacji dochodzących do nas z otoczenia, przetwarzania ich i wykorzystywania, co przejawia się w naszej zdolności do poznawania tego, co nas otacza.

1. Klasyfikacja procesów poznawczych

Procesy poznawcze podlegają różnym klasyfikacjom i opisywane są na wiele sposobów. Powszechnie przyjmuje się, że procesy poznawcze dzielą się na elementarne i złożone.

1.1. Elementarne procesy poznawcze

Elementarne procesy poznawcze to sekwencja przetwarzania informacji ściśle związana z odbieraniem, interpretowaniem i gromadzeniem informacji. Należą do nich: percepcja i spostrzeganie, uwaga, pamięć.

Elementarne procesy poznawcze

Percepcja

Percepcja odpowiada za odbieranie informacji z otoczenia. Powiązana jest ona z funkcjonowaniem poszczególnych zmysłów. W zależności od tego, jakim zmysłem odbierane są bodźce, mówimy o percepcji wzrokowej, słuchowej, smakowej, węchowej, dotykowej, o zmyśle równowagi itd.

Percepcja

Percepcję dzieli się na dwa etapy: percepcję sensoryczną oraz spostrzeganie.

- **Percepcja sensoryczna** – to wczesny proces biernej rejestracji informacji, odzwierciedlenie bodźców w receptorach zmysłowych; jest on utożsamiany z pierwszymi etapami przetwarzania informacji w układzie nerwowym.
- **Spostrzeganie** – zwane też zwyczajnie percepcją – to późniejszy, aktywny proces polegający na interpretacji danych zarejestrowanych zmysłami. Proces spostrzegania prowadzi do powstania wrażenia – obrazu zbudowanego na podstawie dostarczonych bodźców. Spostrzeganie jest jednym z ważniejszych obszarów stymulacji, gdyż stanowi elementarną zdolność, dzięki której interpretujemy to, co dzieje się wokół nas.

Uwaga

Uwaga – to proces umożliwiający skierowanie świadomości na określone przedmioty lub zjawiska. Jest odpowiedzialna za selekcjonowanie informacji. Związana jest nierozdzielnie z procesami percepcji, często w różnych

sytuacjach traktowana jest tak, jakby była procesem percepcyjnym. Wyróżnia się dwie główne kategorie uwagi: mimowolną i dowolną.

Uwaga – rodzaje

- **Uwaga mimowolna** (ang. *bottom-up attention*) – jest wyzwalana przez nagłą zmianę w otoczeniu. Dźwięk lub obraz, który zostaje przez nas przetworzony, powoduje automatyczne skierowanie naszej uwagi w jego stronę (Posner, 1980). Co ciekawe, zniknięcie bodźca również może skutkować skupieniem wybranego narządu zmysłu na określonym obiekcie, jednak jest ono mniej skuteczne niż jego pojawienie się (Miller, 1989).
- **Uwaga dowolna** (ang. *top-down attention*) – jest uruchamiana poprzez celowe i wolicjonalne skupienie jej na danym obiekcie (Posner, 1980), więc każdy z osobna potrafi zdecydować, gdzie w danym momencie zostanie skierowana.

Odrębne systemy uwagi

W literaturze wymienia się odrębne systemy uwagi, tzw. procesy uwagowe:

- **Selektywność uwagi** – dotyczy selekcji informacji dostępnych w otoczeniu, zdolności do skupienia uwagi na jakimś jednym, wybranym aspekcie otoczenia, tj. nakierowania kanału uwagowego na selekcjonowanie konkretnych informacji. Niekiedy opisuje się to terminem nakierowania pola uwagi czy zogniskowania uwagi na bodźcu. Selektywność uwagi nie dotyczy wyłącznie percepcji, ale także złożonych procesów poznawczych. Selekcji podlegają nie tylko dane zmysłowe, ale również operacje myślenia.
- **Przedłużona koncentracja** – dotyczy zdolności do utrzymywania uwagi (w sensie uwagi selektywnej) przez dłuższy czas na tym samym aspekcie otoczenia.
- **Podzielność uwagi** – dotyczy możliwości nakierowania uwagi (w sensie uwagi selektywnej) na dwa aspekty otoczenia równocześnie, selekcjonowania informacji dwoma kanałami przetwarzania informacji w tej samej chwili (układ nerwowy przetwarza informacje w sposób równoległy, jednak to zagadnienie nie jest tożsame z podzielnością uwagi).
- **Przerzutność uwagi** – dotyczy zdolności przełączania uwagi (w sensie uwagi selektywnej) pomiędzy dwa aspekty otoczenia, z jednego na drugi, kierując kanał uwagowy (czy też ogniskując uwagę) raz na jednym, raz na drugim. Zakłada się tutaj, że podzielność uwagi polegająca na faktycznym selekcjonowaniu przez więcej niż jeden kanał uwagowy nie jest możliwa. Zagadnienie to obejmuje także szczególną sytuację, kiedy to uwaga musi być przełączana co chwilę z jednego aspektu otoczenia na drugi i ponownie na ten pierwszy, czym można wytłumaczyć alternatywnie zagadnienia podzielności uwagi.
- **Czułość** – dotyczy oczekiwania na pojawienie się określonej informacji i ignorowania pozostałych informacji. Dane, na które podmiot oczekuje, można określić mianem sygnału, zaś dane ignorowane – jako szum.
- **Przeszukiwanie** – dotyczy aktywnego poszukiwania określonej informacji pośród zbioru różnych informacji, zdolności do celowego i aktywnego wyselekcjonowania z otoczenia konkretnych danych. Podobnie jak w przypadku czułości, dane oczekiwane, poszukiwane można określić

jako sygnał, jednak pozostałe, ignorowane dane określa się mianem dys-traktorów – informacji przeszkadzających czy też utrudniających odnalezienie sygnału.

Pamięć

Pamięć jest to zdolność, która pozwala gromadzić nasze doświadczenia, przechowywać je i wykorzystywać w różnych sytuacjach. Jest ściśle związana ze spostrzeganiem i myśleniem. Każdy deficyt w sferze pamięci będzie skutkował zaburzeniem w innej sferze poznawczej. Na jakość naszej pamięci wpływają tzw. składowe pamięci, którymi są: szybkość zapamiętywania oraz pojemność pamięci.

*Pamięć
i jej składowe*

Wyróżniamy wiele rodzajów pamięci, do najpopularniejszych należą:

Rodzaje pamięci

- **Pamięć ultrakrótką – sensoryczną.** Jest zjawiskiem bardziej percepcyjnym niż pamięciowym, związanym z rejestracją bodźca danej modalności. Pamięć sensoryczna przechowuje niewielką ilość informacji w bardzo krótkim czasie.
- **Pamięć krótkotrwałą** – operacyjna, pamięć natychmiastowa, inaczej bezpośrednia pamięć robocza. Dotyczy przechowywania niewielkiej ilości informacji werbalnych bądź niewerbalnych, jakie są aktualnie używane. Zapamiętywanie jest szybkie, przebiega automatycznie i nie wymaga wysiłku. Czas przechowywania wynosi kilkanaście sekund do kilku lub kilkunastu minut. System ten charakteryzuje się brakiem trwałości; wrażliwość na zapomnianie jest duża, tj. informacje zapomniane znikają bezpowrotnie.
- **Pamięć długotrwałą** – dotyczy informacji zapamiętanych trwale, skonsolidowanych. Pamięć długotrwałą dzielimy na:
 - **pamięć deklaratywną:**
 - **semantyczną** – dotyczy ona faktów, które nie mają wyraźnego osadzenia autobiograficznego, ogólnej wiedzy pozbawionej kontekstu; w węższym rozumieniu – znaczenie słów i zdań;
 - **epizodyczną** – dotyczy ona zdarzeń mających określone umiejscowienie w czasie i przestrzeni, osadzonych w kontekście autobiograficznym;
 - **pamięć niedeklaratywną** – stanowiącą system pamięciowy, w jakim przechowywane informacje nie poddają się łatwo werbalizacji czy wizualizacji, ujawniają się raczej poprzez zachowanie i nie zawsze muszą być uświadamiane:
 - **proceduralną** – uczenie się umiejętności i nawyków, stopniowe nabywanie wprawy w jakiejś czynności, zarówno poznawczej, jak i związanej z kontrolą motoryczną, interakcją zmysłu równowagi i koordynacji wzrokowo-motorycznej, jak np. jazda na rowerze; pamięć proceduralna niewątpliwie nie jest pamięcią ulotną, stąd też można ją przedstawiać jako pamięć długotrwałą;
 - **nieświadomą**, do której zaliczamy: odruchy, nawyki.